

NICOLAE STEINHARDT- ESSAYIST

Claudia CREȚU (VAȘLOBAN)

"Petru Maior" University of Târgu-Mureș

Abstract: The essay is a literary genre that does not involve some rules and constantly changing appearance, shape and treat a wide spectrum of topics. N. Steinhardt's essay fits like a glove. Regardless essay about it, it displays its "confession" so that those who read it to be able to share its vast and significant culture that has.

Keywords: essay, appearance, confession, share, culture.

N. Steinhardt – eseist

Eseul este o specie literară care nu implică anumite reguli și care își schimbă mereu înfățișarea, forma și tratează un spectru foarte larg de subiecte. Adrian Marino îl numește „concept cu o mie și una de fețe, pe cât de nebulos și ambiguu în numeroase spirite, pe atât de cultivat și elogiut cu ostentație în cele mai neașteptate direcții”¹. Astfel, eseistul este cel care, în mod subiectiv, caută, încearcă și găsește răspunsuri la diverse întrebări și soluții la diverse probleme, însă cerința de bază a acestuia este cunoașterea astfel încât să poată să răspundă tuturor cerințelor exterioare și să poată satisface nevoile interioare ale sale.

Și N. Steinhardt dă o definiție eseului: „un gen literar care îi putea sta la îndemână doar unui norod civilizată și cult, unuia pentru care nici dihotomia civilizație - cultură nu mai are mai mult sens decât aceea dintre deșteptăciune și gândirea intuitivă (aș zice: amirosire). Și nu-i la poftirea oricui: cere mișcări libere, un mers apăsător dar nu greoi, o finețe, o sobrietate, o grație și mai ales – o comunicabilitate, o încredere în semeni, încredințarea că pentru a le transmite o părere, un gând, o teorie ori o explicație, o ipoteză, un simțământ nu-i nevoie de un balast livresc imens, de tomuri groase, că între oameni de bună credință și egală bunăvoință există puțința de a te înțelege cu nu prea numeroase și încălcate vorbe”².

În ceea ce îl privește pe N. Steinhardt, eseul i se potrivește ca o mănușă. Indiferent despre care eseu este vorba, el își etalează „spovedania”, astfel încât și cei care o citesc să se poată împărtăși din marea și însemnata cultură de care dispune. Pentru a putea argumenta aceste puncte de vedere ne vom opri la eseul *Secretul Scrisorii pierdute*, apoi la volumele: *Între viață și cărți*, *Incertitudini literare* și *Escală în timp și spațiu*.

Secretul Scrisorii pierdute este principalul eseu prezent în *Cartea împărtășirii*. Cu toate că a fost scris și publicat sub pseudonim în anul 1975, la Paris, cu ajutorul lui Virgil Ierunca, în țară va vedea lumina tiparului, în întregime (căci, fragmente din eseu au fost publicate în revista *Apostrof*, în 1992), doar postum, în anul 1995. Volumul *Cartea împărtășirii* apare sub îngrijirea lui Ion Vartic, la Cluj și cuprinde un număr de șase texte care sunt reprezentative în ceea ce privește gândirea religioasă a lui N. Steinhardt.

Secretul Scrisorii pierdute debutează cu un citat din Émile Mâle: „La beauté est partout, mais elle ne se révèle qu'à l'amour”³, care nu face altceva decât să susțină tema principală sau, mai bine spus, principiile după care se ghida N. Steinhardt și anume: bunătatea, dragostea sau „cumsecădenia”, termen îndrăgit de eseist.

În prima parte a eseului, N. Steinhardt prezintă cele două interpretări date operei lui I.L. Caragiale: „una, să-i spunem «stângistă», socotește că-i o critică necruțătoare, aspră și

¹ Adrian Marino, *Dicționar de idei literare*, Editura Eminescu, București, 1973, p. 604.

² Florian Roatiș, *Vocația eseului românesc*, p. 2.

³ „Frumusețea este peste tot, doar că ea nu se dezvăluie decât dragostei”.

crudă a burgheziei, a viciilor ei și a regimului ei politic; alta, naționalistă, este convinsă că talentatul autor al *Scrisorii* urăște poporul român, pe care l-a înfățișat în toate scrierile lui cu părtinire și răutate⁴, dar, propune și o a treia: „care, spre deosebire de toate interpretările din ultimul sfert de veac, era fâțiș pornită către o expunere «blândă», «cuviniicioasă», «îndulcită» a subiectului și o purtare reținută a personajilor”⁵.

Această propunere va încerca să schimbe viziunile de până atunci asupra operei lui I.L. Caragiale, oferind sugestia unei citiri spectografice a acesteia și posibilitatea descoperirii unor „forme nevăzute cu ochiul”, unei lumi noi, înfățișând și „o altă morală” aflată la baza întregii lumi descrisă de Caragiale.

Acest secret al *Scrisorii pierdute* se află în actul al IV-lea, acesta fiind cel mai important, din perspectiva eseistului. Actul al IV-lea este prezentat de N. Steinhardt ca fiind „acela unde, pentru cine are ochi de văzut, urechi de auzit și inimă să-i bată, autorul *Scrisorii* saltă peste comedia de moravuri, peste genul realist, peste teatru și ne duce cu iuțea mare, în marș forțat-(...)- în lumea care nu mai e a unei realizări teatrale, ci a mării arte unde se decodează sufletul omenesc- în cazul de față, românesc”⁶.

Pentru eseist actul al IV-lea e totul, „punctul magic” este momentul în care Cațavencu își cere iertare, iar Joițica îl iartă. Fără acest moment întreaga piesă nu era decât o satiră, o prezentare a moravurilor unei societăți, însă prezența lui ne dezvăluie o altă lume în care iertarea, împăcarea sunt atributele principale ale acestei societăți, ale societății românești, care are calitățile și lumii occidentale și ale celei orientale, fiind la mijloc, dar neavând „cusururile niciuneia”⁷.

Plecând de la *Scrisoarea pierdută* a lui I.L. Caragiale, N. Steinhardt face elogiul lumii românești care e: „spațiu mioritic și creștin, spațiu al blândeții, dulcii împăcări, iertării, echilibrului și relativității”⁸, dar și lumea în care se mai regăsesc câteva dintre trăsăturile creștine pe care ar trebui să le întâlnim peste tot, și anume: bunătatea, iertarea și împăcarea.

În partea „Sfinții critici” îi ia, oarecum, pe critici la rost, deoarece, din punctul lor de vedere eroii lui Caragiale nu ar fi trebuit să se împace, ci să-și dovedească încrâncenarea, răutatea și să se răzbune unul pe celălalt. Această luare la rost o face folosind ironia. Astfel, se dovedește aici latura mai puțin pozitivă a celor care vizionau sau citeau piesa de teatru. Bineînțeles că aici nu se referă la criticii literari, în mod deosebit, ci se generalizează, se aduc în prim plan acele persoane pentru care bunătatea și iertarea sunt niște noțiuni nemaiîntâlnite, nefolositoare și pentru care răzbunarea, ura sunt noțiuni democratice, serioase, mature și cu fond.

Prin această împăcare, eroii lui Caragiale vin să arate că există și alte soluții, omenești, care nu fac decât să demonstreze ca fac parte dintr-un popor creștin, pentru care dreapta socotință este cea care face diferența. O variantă a dreptei socotințe este, în viziunea lui N. Steinhardt, „hatârul” pe care îl definește ca: „o formă practică, reală, limitată, *modestă*, pe care, singură, o au oamenii la îndemână pentru a-și manifesta concret și nepretențios, dragostea nu de omenire, ci de oamenii din jurul lor”⁹.

Analiza de câmp pe care o propune N. Steinhardt în acest eseu ne oferă o altfel de viziune asupra lumii românești, o lume a „echilibrului bine așezat între două capete, în care, după frumoasa vorbă a sudiștilor, *there is always time for good manners*”¹⁰, în care creștinismul își pune amprenta. Din această cauză, Steinhardt vede în Trahanache, Zoe și

⁴ N. Steinhardt, *Cartea împărtașirii*, Ediție alcătuită de Ion Vartic, Editura Biblioteca Apostrof, Cluj, 1993, p. 19.

⁵ Ibidem, p. 19.

⁶ Ibidem, p. 25.

⁷ Ibidem, p. 28.

⁸ Ibidem, p. 33.

⁹ Ibidem, p. 46.

¹⁰ Ibidem, p. 27.

Tipătescu „exemplare umane mai civilizate și de calitate mai rafinată decât s-ar zice și care-s greu de înțeles în gingașa lor cumpănire de către minți obtuze și simpliste, dispuse să priceapă doar boacănele, mură'nguri și extremele”¹¹.

Prin aceste „exemplare”, dar și prin alte personaje caragialești, eseistul ne face cunoscut sufletul românesc, caracterizat printr-un stil „bonom, blând, bogat în încredere, prietenie, ospitalitate și milă”¹². Aici, el consideră necesară o precizare: „Nu înseamnă că stilul sufletesc al românului este de fapt ușuratic în sens lichelesc. E, dimpotrivă și la drept vorbind, răspuns adânc la o gravă problemă și soluția cea mai cuminte pentru o întrebare lăsată nedeslușită de trecerea anilor”¹³.

Suflet românesc este acel punct care se pune la sfârșitul unui enunț și după care urmează un altul. Acel „altul” este lumea despre care ne vorbește atât de frumos, de pătrunzător N. Steinhardt. Citind acest eseu, inevitabil apar și unele întrebări, dar, parcă anticipând acest lucru, autorul ne oferă și răspunsurile. Sau, chiar dacă am avea unele proprii, imposibil să „nu pleci urechea” la spusele eseistului, să nu reflectezi. Și tocmai aici se găsește „senzaționalul” care se leagă de creștinism, de poporul român și pe care îl întâlnești atât de des în scrierile lui N. Steinhardt.

Un alt gest pe care îl observă eseistul în piesa lui I.L. Caragiale, dar pe care în timpul său, cât și astăzi nu se mai întâlnește este respectul datorat adversarului: „deși Cațavencu nu este un cu eleadversar de cine știe ce respect, vedem că Joița, atunci când îl știe înfrânt, nu-l batjocorește”¹⁴.

Într-un interviu dat de I.P.S. Ioan Selejan, pe atunci episcop al Covasnei și Harghitei, acesta spunea că între viața de aici, de pe pământ și cea de dincolo este cale de o prescură, în lumea lui Caragiale trecerea către rai se realizează prin: „Iartă-mă-te-iert!” despre care N. Steinhardt spunea că această formulă este „pragul paradisiului, de aici încolo personagiile scapă atracției pământului și voinței autorului și ne duc cu ele în eterul de sus”¹⁵, astfel „răspunzând «te iert» celui care spune «iartă-mă», ei intră numaidecât și tainic în contact cu paradisiul”¹⁶.

Cei doi se pot asemăna cu tâlharul de pe cruce, dovedind că „dacă se rostesc potrivit(cuvintele oamenilor) cu voia lui Dumnezeu și în sensul planului divin, pot recrea raiul. Tâlharul de pe cruce, pentru a fi în aceeași zi în rai, n-a avut nevoie decât să spună câteva CUVINTE”¹⁷.

Nu se poate să încheiem fără să reamintim concluzia la care ajunge Steinhardt: „în scoica aceasta a unei comedii aprige și ostile, lumea românească poate străbate veacurile în tot mărețul ei farmec, prevestind de aici, de pe pământ, din iureșul unor întâmplări mundane, paradisiul a cărui nostalgie nu ne va cruța nicicând”¹⁸.

După cum spunea și Ion Vartic, cel care a îngrijit prima apariție a *Cărții împărtășirii*, ar trebui să se citească prima dată această „analiză” a lui N. Steinhardt, în ceea ce privește *Scrisoarea pierdută* și apoi altele, astfel s-ar forma de la bun început o altă perspectivă asupra acesteia.

¹¹ Ibidem, p. 55.

¹² Ibidem, p. 60.

¹³ Ibidem, p. 60.

¹⁴ Ibidem, p. 74.

¹⁵ Ibidem, p. 85.

¹⁶ Ibidem, p. 86.

¹⁷ Ibidem, p. 86.

¹⁸ Ibidem, p. 92.

BIBLIOGRAFIE

Ardeleanu, George, *N. Steinhardt și paradoxurile libertății. O perspectivă monografică*, București, Editura Humanitas, 2009.

Adrian Marino, *Dicționar de idei literare*, Editura Eminescu, București, 1973.

Morar, Nicolae, *Dimensiunea creștina a operei lui Nicolae Steinhardt*, Timișoara, Editura Paideia, 2004.

Steinhardt N., *Cartea împărtășirii*. Ediție gândită și alcătuită de Ion Vartic, Cluj-Napoca, Biblioteca Apostrof, 1995.

*** *N. Steinhardt sau fericirea de a fi creștin. Caietele de la Rohia (I)* Ediție îngrijită și note de Florian Roatiș, Baia Mare, Editura Helvetica, 1999.

*** *N. Steinhardt în amintirea contemporanilor. Caietele de la Rohia (II)*. Ediție îngrijită și note de Florian Roatiș, Baia Mare, Editura Helvetica, 2002.

*** *N. Steinhardt în interviuri și corespondență. Caietele de la Rohia (III)*. Ediție îngrijită și note de Florian Roatiș, Baia Mare, Editura Helvetica, 2001.

****N. Steinhardt. Prin alții în postumitate. Caietele de la Rohia (IV)*. Ediție alcătuită și îngrijită de Florian Roatiș, Baia Mare, Editura Helvetica, 2002.

The research presented in this paper was supported by the European Social Fund under the responsibility of the Managing Authority for the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development , as part of the grant POSDRU/159/1.5/S/133652.